

Píše Václav Petrbok

(E*forum, 17. 01. 2018)

Josef Führich (1800–1876) a jeho rozsáhlé výtvarné dílo (mj. též kresby a grafiky) jsou dnes širšímu kulturně zainteresovanému publiku v českých zemích známi poměrně málo. Někomu se snad vybaví jako jeden z četných výtvarných umělců českých zemí první poloviny 19. století spojených s „epigonským“ historizujícím stylem, ti informovanější si možná připomenou jeho grafiky s českými historickými náměty. Jeho osobní a umělecké osudy po roce 1834, kdy definitivně odešel z Prahy do Vídně, už v české historiografii výtvarného umění nebyly předmětem výzkumu, Führich byl oštemplován jako rakouský malíř a tím „odbyt“. Obdobným způsobem nebylo příznačně německojazyčným historikům umění dosud důkladněji známo jeho kulturní zázemí v rodných severních Čechách či bližší informace o studiích na pražské výtvarné akademii (Josef Bergler a jeho okruh), neřkuli o dalším českém působení. Díky četným publikacím o německém nazarenismu jsme faktograficky zpraveni o jeho římském pobytu, avšak opět bez specifických souvislostí s českým, resp. šířeji rakouskoněmeckým prostředím.

Pavla Machalíková, přední znalkyně českého výtvarného umění doby kolem roku 1800, představuje společně s historikem výtvarného umění Petrem Tomáškem v dvojjazyčném katalogu *Josef Führich 1800–1876: Z Chrastavy do Vídně* především umělcovo místo „ve vývoji umění 19. století v českých zemích“ (s. 19).

Jeho život může posloužit jako pars pro toto četných uměleckých biografí z Čech první poloviny 19. století. Autorka přitom postupovala chronologicky: po představení rodinného zázemí, v němž měl na něj vliv otec, malíř Wenzel Ambros Führich, představila názorným způsobem regionální specifika Chrastavska, tehdejší nejsevernější, výhradně německojazyčné části Boleslavského kraje se silnými vazbami na Lužici a Sasko, do jejichž metropole Führichův otec vyrazil na zkušenou.

S ním také mladý Josef maloval v plenéru, často v clam-gallasovském panství, jehož krajina, „severská a melancholicky chápaná příroda“ (s. 41), spolu s Lužickými horami a Českým středohořím přitahovala již od konce 18. století četné německé krajináře. Majitel panství rovněž pomohl mladému adeptu výtvarného cechu vstoupit na zmíněnou pražskou Akademii. Schopnost tehdejšího ředitele Josefa Berglera opatrně se otevírat soudobým uměleckým novinkám, jeho citlivost vůči jinému než výlučně klasicizujícímu stylu a zájem o historickou národní (zemsky chápanou) tematiku imponovaly řadě jeho žáků (Martin Tejček, Franz Nadorp). Příznačné přitom je, že Führichův zájem – především, ale ne výlučně v oblasti kresby – se neorientoval jen na tematiku, dnes vnímanou jako výlučně českou (tedy jako kulturní dědictví Čechů, např.

„Silný Bivoj“, 1818; účast na albu „Dějiny Čechů v obrazech“). V téže době totiž četl německou poezii (Johann Wolfgang Goethe, August Friedrich von Kotzebue, Friedrich Schiller, Christoph Martin Wieland) a německé romantiky (zejména Novalise, Ludwiga Tiecka, bratry Schlegely, Wackenrodera), jejichž dílo též ilustroval. Jeho zájem o romantické umění se prohloubil po návštěvě Drážďan, kde se patrně seznámil s Casparem Davidem Friedrichem a Johanem Christianem Dahlem (s těmi také společně v Praze v roce 1824 vystoupil na veřejné výstavě), ale i dalšími soudobými a staršími umělci a jejich sbírkami v drážďanské galerii. Na dochovaném skicáku z doby pražských studií je vidět Führichovo již trvalé okouzlení středověkým uměním, zejména Albrechtem Dürerem, posílené rovněž pobytem ve Vídni, kde mu umožnil přístup do obrazových sbírek středověké provenience jeho přítel František Tkadlík. Jak Machalíková připomíná, kromě „německé bravury“ imponovala Führichovi na Dürerovi i jeho umělecká fantazie, která byla v rozporu s jeho dosavadním klasicizujícím školením založeném na požadavku uměřenosti a pravdivosti. Tento „kulturní transfer“ se stal předmětem debaty v roce 1824 při příležitosti zmíněné výstavy, do které se zapojil mj. i v té době vlivný překladatel Václav Alois Svoboda. Na tuto debatu o novém směřování výtvarného umění v Čechách, s klíčovými slovy „romantika“, „národní umění“, „staroněmecký styl“, „charakteristické v umění“ již upozornil ve své dřívější studii Roman Prahl – v této souvislosti připomeňme analogické debaty o přínosu „německé“ filozofie pro českou a českojazyčnou kulturu, které probíhaly o dvacet let později. Pozice v tomto sporu Führicha vzdálila jeho učiteli a dosavadnímu mentorovi Josefu Berglerovi. Svůj postoj však nechápal – jak by se snad mohlo zdát – jako specificky nacionálně orientovaný; jeho středověké inspirace stejně jako zájem o pověsti, mýty a folklór byly „něčím charakteristickým ve smyslu určitého výrazu“ (s. 121). Národní konotace debaty, jež v témže roce vyvstaly během vzrušené polemiky o pravost Libušina soudu mezi Josefem Dobrovským a Václavem Aloisem Svobodou, Führicha, rovněž ilustrátora některých scén z básní *Rukopisu královédvorského*, zcela mýjely. Cyklus kreseb k Tieckově *Jenoveře* (okomentované krajanem, univerzitním profesorem estetiky a kritikem Antonem Müllerem) mu umožnil – též zásluhou kancléře Metternicha – odcestovat do Říma, centra tehdejšího umění, kde se jeho výtvarný zájem o náboženskou angažovanost a historismus ještě více posílil (svědčí o tom např. dopis rodičům z roku 1827, s. 191–192, podivující se pražskému odsudku „německého“ umění, snad skrytý údiv nad postojem přítele Tkadlíka). A konečně na pražské výstavě v roce 1831 bylo již patrné, jak Führichův raně romantický přístup ustoupil nábožensko-vlasteneckým tématům (šířeji rakousky, resp. celoněmecky orientovaným) a symbolickým postupům pozdního nazarenismu. Tato estetická, ideová a tematická proměna jeho vkusu a výrazu pak byla de facto stvrzena i Führichovým odchodem do Vídně, kde působil ještě dalších čtyřicet let jako vážený a oblíbený autor zejména církevních maleb (např. v kostele sv. Jana Nepomuckého ve vídeňské čtvrti Leopoldstadt), od roku 1840 rovněž jako profesor na umělecké akademii a polemik s novějším uměním. Této části Führichova působení se věnoval v recenzovaném katalogu Petr Tomášek.

Poutavý výklad obou autorů o celoživotním působení a recepci předního dobového výtvarného umělce potvrzuje, že Führich se pohyboval – jako jiní další četní aktéři –

v myšlenkovém světě německého kulturního národa. Jeho sympatie k vlivnému myšlenkovému konceptu klasiccko-romantické provenience lze postřehnout jak v jeho díle výtvarném, tak v záznamech o jeho četbě a v komentářích soudobých debat o umění. Viditelně manifestoval politickou loajalitu celorakouského dynastického ražení doprovázenou zpočátku nepochybným českým zemským patriotismem. Co na tom, že paralelní výskyt těchto politických a kulturních loajalit mnohým může dnes připadat již nepravděpodobný... Führich se k jazykově definovanému českému nebo německému národnímu hnutí nepřidal (a nebyl ve své době výjimkou). Po celý život pro něj byla zásadní jediná jistota, v níž byl vychován a o níž byl naprosto přesvědčen: víra v Boha.

Pavla Machalíková / Petr Tomášek: *Josef Führich (1800–1876): z Chrastavy do Vídně – Joseph Führich (1800–1876): von Kratzau nach Wien*. Praha: Národní galerie, ve spolupráci s Oblastní galerií Liberec, 2014, 366 s.

www.ipsl.cz